

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, професора Волобуєвої Олени Олексіївни
на дисертацію Маринич Ольги Юріївни «Забезпечення прав і законних
інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження обумовлена потребою у вдосконаленні засобів забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні, підвищенні ефективності досудового кримінального провадження та забезпеченні балансу між результативністю слідчих (розшукових) дій, дієвістю заходів процесуального примусу і дотриманням прав, свобод й законних інтересів людини. Адже в умовах трансформації кримінального процесу України відповідно до Європейських стандартів особливої ваги набуває рівень забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Крім того, забезпечення прав і законних інтересів людини під час проведення окремих процесуальних та слідчих (розшукових) дій пов'язане з низкою етичних та правових викликів: це стосується забезпечення прав і законних інтересів людини під час примусового освідчування, примусового відбирання біологічних зразків, затримання, приводу тощо. Усе це актуалізує необхідність розробки нових механізмів забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є завершеним дослідженням, яке присвячено забезпеченню прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні. Авторкою розроблено ряд нових положень, висновків і пропозицій щодо забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Так, наукову новизну мають такі положення дисертаційної роботи:

1) визначено, що забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні – це надання особі юридичної та фактичної можливості використання права та задоволення законного інтересу або можливості відмови від права та законного інтересу шляхом правового регулювання та реалізації процесуальних гарантій прав та законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні;

2) запропоновано унормувати мінімальний 14-денний строк після повідомлення особі про підозру до закінчення досудового розслідування з метою недопущення порушення права на захист внаслідок передчасного завершення досудового кримінального провадження;

3) доведено, що ефективність забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні – це здатність процесуальних гарантій за мінімальний термін часу досягнути мети щодо забезпечення особі юридичної та фактичної можливості використати право та задовольнити законний інтерес або можливості відмовитися від права та законного інтересу у досудовому кримінальному провадженні;

4) обґрунтовано, що напрямами підвищення ефективності забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні є: 1) деформалізація кримінального процесуального законодавства в частині правової регламентації процедурної діяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні; 2) деталізація кримінального процесуального законодавства в частині правової регламентації обмеження прав людини у досудовому кримінальному провадженні; 3) оптимізація судово-контрольної діяльності за обмеженням прав людини у досудовому кримінальному провадженні; 4) діджиталізація досудового кримінального провадження; 5) удосконалення прокурорського нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування під час обмеження прав людини у досудовому кримінальному провадженні;

5) авторкою удосконалено теоретичні положення щодо засобів забезпечення прав і законних інтересів людини у кримінальному процесі. Констатовано, що засоби забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні доцільно поділити на такі види: доктринальний, нормативний та правозастосовний. Кожен з цих засобів є важливим для ефективного гарантування прав і законних інтересів людини на досудовій стадії кримінального провадження. Також удосконалено наукові погляди стосовно забезпечення законних інтересів людини у кримінальному провадженні. Відмічено, що гарантією реалізації законних інтересів особи у досудовому кримінальному провадженні є правове регулювання у кримінальному процесуальному законі порядку судового оскарження рішень, дій або бездіяльності сторони обвинувачення, що перешкоджають здійсненню загальних правових прагнень особи на досудовому етапі кримінального процесу.

Також у роботі дістали подальший розвиток положення, що стосуються теоретичних уявлень щодо забезпечення права людини на розумний строк кримінального провадження. Визначено, що удосконалення законодавчих норм в частині забезпечення права людини на розумний строк досудового кримінального провадження під час воєнного стану може відбуватися такими способами: 1) скасування інституту зупинення та відновлення досудового розслідування; 2) унормування судового контролю за законністю підстав та процесуального порядку зупинення та відновлення досудового розслідування; 3) врегулювання максимальної кількості разів прийняття процесуальних рішень про зупинення та відновлення досудового розслідування у кримінальному провадженні. Набули подальший розвиток доктринальні положення стосовно забезпечення права людини на заборону катування під час кримінального провадження. Дисертантка наголошує на тому, що відсутність визначення у процесуальному законі чітких меж застосування примусу під час реалізації затримання, приводу, примусового освідування та примусового відібрання

біологічних зразків не сприяє забезпеченню права людини на заборону катування у досудовому кримінальному провадженні (стор. 21-23).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що у дисертації сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень і практичних рекомендацій, які мають значення для удосконалення теоретичних положень і практики забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Запропоновані авторкою підходи та рекомендації можуть сприяти вдосконаленню практики застосування кримінального процесуального закону у частині забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Отримані за результатами проведеного дослідження висновки і сформульовані пропозиції можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – під час подальшої теоретичної розробки проблем забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні; у навчально-методичній діяльності – при викладанні навчальних дисциплін кримінального процесуального профілю та підготовці навчально-методичних матеріалів; у законотворчій діяльності – під час удосконалення чинних та розробки нових норм кримінального процесуального закону у частині забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні; у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні (стор. 23-24).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертація Ольги Юріївни Маринич характеризується системним та послідовним підходом до предмету дослідження. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних використаних джерел, вітчизняного законодавства, судової практики, статистичних матеріалів тощо.

У дисертаційному дослідженні застосовано комплекс сучасних наукових методів, що забезпечили всебічне та глибоке осмислення проблематики забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні. Зокрема методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо) використовувались для дослідження змісту забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні, забезпечення прав і законних інтересів людини на різних етапах досудового кримінального провадження, визначення ефективності забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні (усі розділи). Історико-правовий метод використовувався при здійсненні аналізу генези положень щодо забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні (підрозділ 1.1.). Системно-структурний, формально-логічний методи реалізовувались під час формулювання поняття та засобів забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні (підрозділи 1.2, 1.3.), поняття ефективності забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні (підрозділ 3.1.). Порівняльно-правовий, формально-юридичний методи застосовувались для вивчення змісту нормативно-правових актів, їх тлумачення та порівняння (підрозділи 1.1., 3.2.). Соціологічний метод (опитування) використовувався при анкетуванні слідчих, прокурорів, адвокатів у кримінальних провадженнях для виконання завдань дослідження (Додатки А, Б, В). Статистичний метод використовувався при узагальненні результатів опитування (анкетування) (усі розділи). Герменевтичний метод застосовувався при аналізі судових рішень різних інстанцій як національних судових органів, так і міжнародних (підрозділи 2.1., 2.2., 3.1., 3.2.). Метод моделювання використовувався при формулюванні пропозицій щодо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (Додаток Е). Метод узагальнення використовувався при написанні висновків дослідження (стор. 19-20).

Таким чином, використання широкого спектра методологічних підходів забезпечило цілісне дослідження проблемних аспектів забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні, що сприяє розвитку науки кримінального процесу та вдосконаленню правового регулювання й практики забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні.

Емпіричну базу дослідження складають результати анкетування 127 слідчих Національної поліції України, 51 прокурора, 73 адвокатів у кримінальних провадженнях протягом 2024-2025 років, рішення національних судів, рішення Європейського суду з прав людини, а також власний досвід практичної роботи авторки, набутий в органах Національної поліції України. Нормативно-правовою основою проведеного дослідження є Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, міжнародно-правові акти та інші акти законодавства України (стор. 21).

Структура і зміст дисертації Ольги Юріївни Маринич відповідають визначеній меті та поставленим завданням даної праці, що дозволило авторці повною мірою охопити об'єкт і предмет дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційного дослідження становить 270 сторінок, з них основний текст – 212 сторінок, список використаних джерел (231 найменування) – 27 сторінок, додатки – 15 сторінок.

Справляє позитивне враження джерельна база дослідження, що свідчить про оптимальний алгоритм опрацювання відповідної проблематики та достатній рівень теоретичної підготовки авторки.

Наукові висновки, положення та рекомендації, що зафіксовані у дисертації є достатньо аргументованими, базуються на аналізі законодавства, наукових здобутків вчених-юристів, отриманих у сферах дії передусім кримінального процесуального права.

У розділі 1 «Сутність забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні» авторкою визначено генезу законодавчих положень щодо забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні. З'ясовано, що генезу складають такі періоди: дореволюційний (... -1917 р.), радянський (1917-1991 рр.), пострадянський (1991-2012 рр.), сучасний (2012-2025 рр.), майбутній (2025 р.-...) (стор. 49). Визначено, що забезпечення прав і законних інтересів людини на досудовій стадії кримінального провадження включає в себе створення умов як для юридичної і фактичної можливості використання прав та задоволення законних інтересів, так і для законної можливості відмови від прав та законних інтересів (стор. 64). Вказано, що правозастосовний засіб забезпечення прав і законних інтересів людини проявляється у прийнятті правозастосовних рішень, спрямованих на гарантування прав та законних інтересів людини на досудовому етапі кримінального провадження. Прийняття стороною обвинувачення та судом правозастосовних рішень у досудовому кримінальному провадженні не завжди ефективно забезпечує права і законні інтереси людини (стор. 82).

У розділі 2 «Забезпечення прав і законних інтересів людини на різних етапах досудового кримінального провадження» вірно підсумовано, що причиною порушення права людини на ефективне початкове розслідування є недосконала правова регламентація процедури початку досудового розслідування, що містить можливість необ'єктивного «фільтрування» джерел інформації на предмет наявності або відсутності ознак кримінального правопорушення. Здійснюваний співробітником правоохоронного органу на підставі законодавчих оціночних термінів суб'єктивний аналіз фактичних відомостей про можливе вчинення кримінального правопорушення часто призводить до бездіяльності дізнавача, слідчого, прокурора щодо невнесення необхідних даних до ЄРДР. У результаті такої бездіяльності порушується право людини на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження. Нормативне регулювання процедури оскарження

бездіяльності суб'єктів розслідування щодо невнесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР не може належним чином забезпечити право людини на ефективне розслідування на початку досудового кримінального провадження, оскільки реалізація вказаного виду оскарження пов'язана з витратами часу, що є вкрай необхідним для проведення невідкладних початкових процесуальних дій відразу після надходження інформації про вчинене кримінальне правопорушення (стор. 175-176).

У розділі 3 «Ефективність забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні» відмічено, що мета забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні може охоплювати забезпечення правової та реальної можливості використати право чи задовольнити законний інтерес, забезпечення реалізації прав та законних інтересів, недопущення порушень прав і законних інтересів, припинення порушення прав і законних інтересів людини та їх відновлення (стор.193). Слід погодитись з тим, що формалізація (бюрократизація) кримінальної процесуальної діяльності є негативним явищем, яке тягне за собою сповільнення руху кримінального процесу. При надмірній формалізації процесуальних дій потерпілий вимушений значно більший час чекати відновлення своїх прав, порушених внаслідок протиправного діяння. Деформалізація процедурної діяльності сторони обвинувачення в першу чергу має торкнутися оформлення кримінальних процесуальних дій. Надмірна вибагливість кримінального процесуального закону щодо фіксації процесуальних дій, в окремих випадках, може негативно вплинути на ефективність проведення таких процесуальних дій та на рівень забезпечення прав і законних інтересів людини (стор. 199-200).

Повнота викладу наукових положень в публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертації відображено у 8 наукових публікаціях, з них 6 статей – у наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 2 статті – у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації

економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу з наукового напрямку «Право», 3 тез доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій (стор. 24).

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Дисертація Ольги Юріївни Маринич є самостійною завершеною працею, виконаною без порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. Як і будь-яка дисертаційна робота, дана наукова праця не позбавлена окремих дискусійних положень, а саме:

1) на стор. 82 дисертації авторка зазначає, що необхідність нормативного регулювання процедури судового захисту законних інтересів обумовлюється їхньою юридичною природою, що передбачає законочності на дії невизначеного характеру учасників кримінального провадження. Підтримуючи вказану позицію, слід звернути увагу на те, що під час захисту дисертаційного дослідження не буде зайвим авторці уточнити питання щодо поняття та системи законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні та їхнього законодавчого регулювання;

2) у другому розділі наукової роботи дисертанткою приділено значну увагу забезпеченню права людини на заборону катування у досудовому кримінальному провадженні. Так, авторкою розглядається питання забезпечення права на заборону катування під час застосування кримінального процесуального затримання (стор. 113-123), під час реалізації приводу, примусового освідкування, примусового відбирання біологічних зразків у досудовому кримінальному провадженні (стор. 159-175). На думку рецензента, ризик катування у ході досудового кримінального провадження може існувати не лише під час наведених процесуальних дій. Слід наголосити, що не всі вищевказані примусові процесуальні дії пов'язані з отриманням доказової інформації. Уявляється, що ризик катування може бути доволі високим саме під час проведення дій, спрямованих на отримання викривальних доказів,

наприклад, під час допиту, пред'явлення особи для впізнання, слідчого експерименту тощо;

3) на стор. 159 дисертаційної роботи авторка пише, що «приблизне» застосування ч. 3 ст. 233 КПК України в частині невідкладних випадків проникнення до житла чи іншого володіння особи суперечить засадам законності та верховенству права. У зв'язку з цим, зазначена законодавча норма потребує удосконалення щодо розширення невідкладних випадків проникнення до житла чи іншого володіння особи для проведення процесуальних дій. Разом з тим, видається, що збільшення невідкладних випадків для проникнення до житла чи іншого володіння особи з метою здійснення процесуальних дій не завжди може мати позитивний ефект для забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні. Це питання потребує додаткового роз'яснення авторкою під час захисту дисертації;

4) у підрозділі 3.1. дисертації авторкою сформульовано поняття ефективності забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні як здатність процесуальних гарантій за мінімальний термін часу досягнути мети щодо забезпечення особі юридичної та фактичної можливості використати право та задовольнити законний інтерес або можливості відмовитися від права та законного інтересу у досудовому кримінальному провадженні (стор. 197-198). Не ставлячи під сумнів вжиття у цьому понятті словосполучення «юридична можливість», вважаємо, що у ході захисту дисертації потребує уточнення саме словосполучення «фактична можливість» щодо використання (відмови від) права та задоволення законного інтересу.

Наведені зауваження відображають лише бачення рецензента щодо наукової праці, яка виноситься на захист та суттєво не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи.

Загальний висновок.

Дисертація Ольги Юріївни Маринич на тему «Забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні» є

завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального процесуального права. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Маринич Ольга Юріївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

**Рецензент –
проректор Донецького державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
професор**

Олена ВОЛОБУЄВА

Підпис Волобуєвої Олени Олексіївни засвідчую

**Т.в.о. начальника
відділу документування
службової діяльності**

Наталя ХОЗЛУ